

Tym bardziej należy żałować, że – przynajmniej do tej pory – książka Antony'ego Flewa *Bóg istnieje* nie wzbudziła zainteresowania adekwatnego do jej wartości i naukowej pozycji Autora. Obawiam się, że jej polskie wydanie niezаслужenie trafić może na półkę z tak dyskredytującym dziś napisem „apologetyka religijna”. Mam jednak nadzieję, że tak się nie stanie, bo jest to publikacja zdecydowanie warta przeczytania i przemyślenia. Publikacja, która pokazuje, że podejmując decyzje w kwestiach tak doniosłych dla człowieka, jak przyjęcie lub odrzucenie Boga, nie powinniśmy się kierować jedynie subiektywnymi odczuciami. Istnieją bowiem odwołujące się do wyników najnowszych badań naukowych racjonalne argumenty za istnieniem Boga, które należy przed podjęciem takich decyzji starannie rozważyć.

Robert T. Ptaszek

*Katedra Teorii Religii i Alternatywnych Ruchów Religijnych
w Instytucie Kulturoznawstwa KUL*

Metaphysik heute. Metaphysics today. Red. Tadeusz Guz, Elżbieta Szczurko, Leszek Bruśniak. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaft 2009 ss. 648. Seria: Ad Fontes. Schriften zur Philosophie. Herausgegeben von Tadeusz Guz. Band/Volume 6. ISBN 978-3-631-59942-6.

We współczesnej nauce dużą popularnością cieszą się badania interdyscyplinarne. Przekraczanie tradycyjnych standardów metodologicznych (przedmiot, metoda, cel) stało się wręcz jedną z reguł badawczych. W anarchii metodologicznej upatruje się antidotum na bariery limitujące inwencję heurystyczną. Takie jednak podejście do nauki, zapewne wbrew intencjom uczonych, bardziej sprzyja relatywizmowi, sceptycyzmowi, a nawet irracjonalizmowi niż racjonalnemu i zarazem komplementarnemu wyjaśnianiu świata. Główną przyczyną tego stanu rzeczy jest brak właściwej podbudowy filozoficznej współczesnych nauk. Jedyne bowiem płaszczyzną, na której można poszukiwać jedności nauki, jest filozoficzna interpretacja rzeczywistości. Obecne trudności w relacji między nauką i filozofią wynikają w dużej mierze ze słabości tej ostatniej, która przestała pretendować do roli, jaką posiadała w minionych stuleciach, polegającej na dostarczaniu podstawowego obrazu świata oraz instrumentarium badawczych dla pozostałych dziedzin wiedzy. Minimalizm w filozofii sprawił, że niektóre nauki (np. fizyka, biologia, socjologia) przejęły jej funkcje, wskutek czego poznanie naukowe zostało zawężone do odpowiednio skonstruowanego obrazu świata. Reakcją na tego rodzaju redukcjonizm są badania interdyscyplinarne, które w ostatecznym rozrachunku nie spełniają żywionych wobec nich oczekiwań, ponieważ nie tylko nie poszerzają obrazu świata, ale także anarchizują

poznanie, osłabiając jego skuteczność. Mając na uwadze zasygnalizowane trudności, z uznaniem należy odnotować ukazanie się książki *Metaphysik heute. Metaphysics today*, poświęconej znaczeniu filozofii zarówno w badaniach interdyscyplinarnych, jak i w obrębie poszczególnych nauk. Publikacja ta jest zbiorem artykułów przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych wydanym w serii „Ad Fontes. Schriften zur Philosophie”¹, zainicjowanej i redagowanej przez ks. prof. Tadeusza Guza, dziekana Wydziału Zamiejscowego Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim i kierownika Katedry Filozofii Prawa na tymże Wydziale.

Książka składa się z sześciu części, spośród których najobszerniejsza jest pierwsza, koncentrująca się na problematyce ściśle filozoficznej, głównie z zakresu metafizyki. Prezentację otwiera artykuł Leo J. Eldersa *The Metaphysics of St. Thomas Aquinas: A Concise Presentation*, przedstawiający w zarysie zręby metafizyki św. Tomasza z Akwinu. Wychodząc od naszkicowania dziejów kształtowania się metafizyki, Autor podkreśla rolę metody redukcyjnej w jej uprawianiu, umożliwiającej przechodzenie od wielu do jednego, od szczegółu do ogółu, od skutku do przyczyny. Obok tego duże znaczenie przypisuje także metodzie historycznej i logicznej. Metafizyka Akwinaty nie stanowi wprawdzie w ścisłym sensie systemu, ale nie znaczy to, że nie pozwala się systemowo uporządkować, stosownie do natury poznawanego przedmiotu. Tak więc naczelne miejsce zajmuje problematyka bytu i jego transcendentnych właściwości, jak też pierwszych zasad, natomiast w dalszej kolejności byt rozważany jest pod kątem głównych złożań, jak akt i możność, istnienie i istota oraz substancja i przypadłość. Dyskurs wieńczy problematyka przyczynowości, torująca drogę do przyczyny pierwszej.

Kolejny tekst, autorstwa Roberta A. Delfino, zatytułowany *Bound Idealities and the Metaphysics of Edmund Husserl*, skupia się na metafizycznym charakterze filozofii Edmunda Husserla, rozważając problem poznawalności tego, co realne i nie-realne, na bazie rozróżnienia idealności ograniczonej i nieograniczonej, posiadającego istotny wpływ na rozumienie tego, czym jest znaczenie, zwłaszcza pod kątem jego statusu ontologicznego. Filozofii Husserla poświęcone jest także studium Magdaleny Börsing-Hover *Zum Verhältnis von Phänomenologie und Metaphysik*, usiłujące komplementarnie ująć metodę scholastyczną z metodą fenomenologiczną, co zdaniem

¹ W ramach tej serii wcześniej ukazały się: 1. D. L u s s e r. *Individua substantia. Interpretation und Umdeutung des Aristotelischen ousia-Begriffs bei Thomas von Aquin und Johannes Duns Scotus*. Frankfurt a.M.: Peter Lang Verlag 2006 ss. 251; 2. M. B ö r s i g - H o v e r. *Zur Ontologie und Metaphysik der Wahrheit. Der Wahrheitsbegriff Edith Steins in Auseinandersetzung mit Aristoteles, Thomas von Aquin und Edmund Husserl*. Frankfurt a.M.: Peter Lang Verlag 2006 ss. 293; 3. T. G u z (Hrsg.), *Das Naturrecht und Europa*. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag 2007 ss. 462; 4. E.M. M ø r s t a d. *Der Tod und die Erinnerung. Eine kulturphilosophische und theologische Auseinandersetzung mit der Erinnerung an Jesus von Nazareth und an den Menschen*. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag 2007 ss. 436; 5. M. B ö r s i g - H o v e r. *Romano Guardini (1885-1968). Wegbereiter des 21. Jahrhunderts*. Frankfurt a. M.: Peter Lang. Internationaler Verlag der Wissenschaften 2009 ss. 111.

Autorki stało się możliwe dzięki innowacjom wprowadzonym głównie przez Edytę Stein, które pozwoliły przewyciężyć idealizm transcendentálny Husserla. Główny wkład Edyty Stein polegał na odkryciu i opisanu kluczowej roli konkretnego, indywidualnego „ja”, jako punktu wyjścia w poznaniu ludzkim, poprzez który staje się możliwe dotarcie do samych rzeczy.

O realizmie w metafizyce traktuje artykuł Mieczysława A. Krąpca, zatytułowany *On the Realism of Metaphysics*, który porusza problem dyskusji między dwoma tradycjami filozoficznymi: obiektywistyczną arystotelesowską i subiektywistyczną kantowską, poszukując rozwiązania punktów spornych poprzez odwołanie się do ogólnie pojętego doświadczenia filozoficznego. Autor jest zdania, że istotny wpływ na ukształtowanie się metody transcendentalnej wywarła arystotelesowska teoria abstrakcji w interpretacji Awicenny i Dunsza Szkota. To na gruncie tej tradycji współcześni myśliciele chrześcijańscy (min. J. Marechal, J.B. Lotz, K. Rahner, E. Coreth) podjęli próbę ukrytowania klasycznej metafizyki. O realistycznym rozumieniu prawdy pisze Andrzej Maryniarczyk w rozprawie pt. *Veritas sequitur esse: Truth as a Consequence of the Existence of Things*, ukazując w świetle filozofii św. Tomasza z Akwinu trzy aspekty prawdy: metafizyczny, ontologiczny i logiczny, w świetle których prawda jest miarą zawartą w rzeczach mocą intelektu Stwórcy bądź twórcy, odczytywaną przez intelekt poznający. Problematykę filozofii realistycznej podejmuje także następny artykuł autorstwa Mieczysława A. Krąpca i Andrzeja Maryniarczyka pt. *Metaphysics in the Lublin Philosophical School*, przedstawiający rozumienie metafizyki wypracowane w Szkole Lubelskiej. Uwzględniając perspektywę historyczną, Autorzy omawiają problem definicji metafizyki, rozumienia metafizycznego poznania, przedmiotu i metody metafizycznego poznania, uwydatniając metafizyczne wyjaśnianie i uzasadnianie, jak też ukazują relację metafizyki do innych dziedzin filozofii. Kolejny tekst – *The Lublin Philosophical School*, tych samych Autorów, prezentuje Lubelską Szkołę Filozofii, wychodząc od przyczyn powstania i rozwoju szkoły, poprzez jej specyfikę, nastawienie metafizyczne, po dziedzictwo i nowe inicjatywy. Część filozoficzną kończą artykuły Leszka Bruśnika (*Die Spanische Schule des Naturrechts*) i Tadeusza Guza (*Die Liebe zum göttlichen und endlichen Logos – Wesen und Ziel der Wissenschaft*). Pierwszy omawia stanowiska wybranych przedstawicieli teorii prawa naturalnego drugiej złotej scholastyki (F. de Vitoria, D. de Soto, L. de Molina, G. Vázquez, F. Suárez), drugi zaś jest próbą prześledzenia dziejów pojęcia „logos” w tradycji europejskiej.

W części drugiej, poświęconej muzyce i sztuce, Elżbieta Szczurko w dwóch artykułach: *Aspekte der Transzendenz in der künstlerischen Tätigkeit von Henryk Mikołaj Górecki und Krzysztof Penderecki* oraz „*Totus Tuus*” von Henryk Mikołaj Górecki dem Denken von Johannes Paul II. über die Kunst verpflichtet” zajmuje się religijnymi i filozoficznymi inspiracjami twórczości znanych kompozytorów polskich: Henryka Mikołaja Góreckiego i Krzysztofa Pendereckiego. O problemie ideologizacji sztuki traktuje studium Romana Konika *Art as Ideology. About the*

Crisis of Art: Attempts of Putting the Case in Order, podkreślające różnice między tradycyjnym i współczesnym pojmowaniem sztuki oraz uwypatniające główne oznaki kryzysu w sztuce wraz z odnotowaniem jego praktycznych konsekwencji.

Kolejna część („Neurochirurgie und Psychiatrie”) dotyczy filozoficznych aspektów współczesnej psychologii oraz innych empirycznych dziedzin zajmujących się życiem psychicznym człowieka. Winfried R o h r w studium *Das ‘Medium rationis’ des Thomas von Aquin in seiner Bedeutung für den Sinnbegriff Viktor E. Frankls* poddaje analizie kluczowe momenty pojęcia sensu V.E. Frankla, dowodząc, że staje się ono zrozumiałe dopiero w świetle metafizyki św. Tomasza z Akwinu. Natomiast Charles P r o b s t w tekście zatytułowanym *Was bedeutet Metaphysik für Neurochirurgie und Hirnforschung? Mit Grenzfragen Medizin – Philosophie – Theologie* podejmuje refleksję nad tymi aspektami badań neurologicznych, które wskazują na potrzebę wykraczania poza granicę empirii, umożliwiając m.in. rozważanie problemu duszy, jak i kontynuacji życia po śmierci. Tę część kończy artykuł Ermanno P a v e - s i e g o *Von den Neurowissenschaften zur Neuophilosophie*, omawiający trudności związane z redukowaniem procesów myślowych wyłącznie do neurobiologicznych czynności mózgu.

Dział zatytułowany „Jura” obejmuje artykuły z pogranicza filozofii i prawa. Tekst Pawła S k r z y d l e w s k i e g o *The Role of Realistic Philosophy in Domain of Law. Positive Law-lex and the Goal of Human Life in the Light of St. Thomas Aquina’s Considerations* traktuje o relacji prawa pozytywnego do celu ludzkiego życia w świetle myśli Akwinaty. Elementem transcendencji w polskich konstytucjach poświęcone jest studium Waldemara B e d n a r u k a *Element of Transcendence in Polish Constitutions Throughout the Centuries*. Natomiast tekst Adama B a l i c k i e g o *Philosophy Education as Part of the New General Curriculum Content Standards in Polish Schools* omawia problem edukacji filozoficznej w aktualnym polskim systemie szkolnictwa.

W dziale „Soziologie” zamieszczono obszernie studium Heinza-Georga K u t t n e r a *Die Soziologie als Wirklichkeitwissenschaft in Abgrenzung zur Soziologie als Gesetzeswissenschaft*, w którym Autor przeprowadza analizę obrazu świata i człowieka rozwijanego przez współczesne nauki humanistyczne i społeczne, uwypatniając istotne różnice, jakie zachodzą w porównaniu do interpretacji chrześcijańskiej. Zdaniem Autora jedynie w ramach tej ostatniej interpretacji można całościowo, a nie tylko funkcjonalnie wyjaśniać ludzkie działanie, dając tym samym podstawy dla nowego rozumienia socjologii – jako nauki o rzeczywistości, a nie o prawach.

Ostatnią część, teologiczną, otwiera artykuł Horsta S e i d l a *Zur traditionellen Metaphysik als Grundlage der Theologie*, ukazujący aktualność metafizyki i jej nieodzowność w badaniach teologicznych na przykładzie interpretacji objawienia Imienia Bożego oraz Trójcy Świętej. Rozprawa autorstwa Erika M. M ø s t a r d a *Luther und Metaphysik* podejmuje zagadnienie stosunku Lutera do metafizyki, odnotowując te momenty, które potwierdzają odejście Lutera od tradycji biblijnej i kościelnej. Książkę zamyka tekst Josepha S c h u m a c h e r a *Organspende und Organtransplantation:*

Ihre Wertung im Licht der christlichen Ethik, przybliżający trudności natury antropologicznej i etycznej związane z transplantacją organów.

Bogactwo problemów oraz jasny i rzeczowy sposób prezentacji upoważnia do wysokiej oceny publikacji. Wydaje się, że jednym z najcenniejszych jej walorów, prawdopodobnie zamierzonym przez Redaktorów, jest ukazanie jedności poznania filozoficznego, którą funduje metafizyka, stojąca u podstaw całej filozofii, jak i w ogóle wiedzy ludzkiej. Sukcesywna lektura kolejnych artykułów przekonuje o swoistej jedności poznania ludzkiego, które mimo że realizuje się na obszarze bardzo różnych dyscyplin, to jednak ostatecznie bazuje na sformułowanym przez metafizykę rozumieniu rzeczywistości. W ten sposób ujawnia się klasycznie pojęta rola poznania metafizycznego, w myśl której poznanie to dostarcza innym dziedzinom wiedzy pierwotnego obrazu świata oraz narzędzi badawczych, umożliwiających wypracowywanie odpowiednich metod oraz adekwatnego języka. Odpowiada temu sama struktura publikacji, w której pierwsza część traktuje o metafizyce, podczas gdy następne dotyczą innych dyscyplin, nawiązujących w swoich podstawach do tej pierwszej.

Tym, co zwraca uwagę przy lekturze kolejnych rozpraw, jest cechujący je realizm poznawczy, wyrażający się w unikaniu jakichkolwiek apriorycznie przyjmowanych przesłanek czy też w uwydatnianiu aspektu przedmiotowego przeprowadzanych analiz i uzasadnień. Innym walorem, cechującym zwłaszcza część poświęconą filozofii, jest stałe nawiązywanie do bogatej tradycji filozoficznej, w celu usprawnienia stawiania i rozwiązywania problemów, nie wyłączając potrzeby weryfikacji dla uniknięcia możliwych błędów.

Jasne sformułowanie metafizycznych podstaw poznania ludzkiego prowadzi do charakterystycznego optymizmu poznawczego, uwydatniającego – wbrew rozpowszechnionemu współcześnie agnostycyzmowi i sceptycyzmowi – nieograniczone możliwości poznawcze człowieka, którym po stronie przedmiotu odpowiada nieskończona głębia tajemnicy bytu. Obok optymizmu poznawczego z wielu rozpraw przebiega także optymizm moralny, unikający banalizowania aktualnych problemów społecznych, wynikający z komplementarnego ujmowaniu bytu ludzkiego we współczesnym kontekście kulturowym i odkrywaniu tych czynników, dzięki którym staje się możliwe przezwyciężenie relatywizmu. Inny rodzaj optymizmu, jaki płynie z recenzowanych studiów, związany jest z ukazaniem humanistycznego wymiaru nauki i techniki, pozwalającego zachować wiarę, że te dziedziny nie obrócą się przeciw człowiekowi. Dodatkowa wartość recenzowanej książki związana jest z popularyzowaniem dorobku polskich uczonych w obszarze języka niemieckiego i angielskiego, czemu sprzyja renoma wydawnictwa Peter Lang.

Rozmaitość podejmowanych problemów z różnych dyscyplin skłania czytelnika do refleksji nad wieloma ważnymi zagadnieniami, które jedynie bądź zasygnalizowano, bądź też rozwiązano powierzchownie. Nie uniknięto tym samym kwestii budzących wątpliwości czy skłaniających do dalszej dyskusji. Dla przykładu: pewien

niedosyt może budzić słabe uwydatnienie przez Leo J. Eldersa różnicy między metafizyką św. Tomasza i Arystotelesa, czy też niewystarczająca krytyka, w pewnym sensie prowadząca nawet do urealnienia, husserlowskiego pojęcia „ograniczonych idealności”, jaką przeprowadził Roberto A. Delfino. Duże wątpliwości budzi także próba uwspółcześnienia metafizyki klasycznej za pomocą metody fenomenologicznej, która w zamyśle Magdaleny Börsing-Hover miałaby stać się główną metodą metafizycznego poznania. Przywołane trudności nie podważają wysokiej oceny publikacji.

Mimo że książka stawia czytelnikowi duże wymagania, można śmiało stwierdzić, że ten na pewno nie poczucie się zawiedziony. Przede wszystkim docenić należy to, że niemal w każdym z zamieszczonych artykułów znajdzie on odpowiedź na postawione przez redaktorów we wstępie pytanie: „Czy aktualna jest jeszcze metafizyka, wraz z którą Sokrates, Platon i Arystoteles wypracowali fascynującą ludzkiego ducha, racjonalną, porządkującą wszystkie dziedziny bytu, jednolitą wizję ogółu rzeczy doczesnych i wiecznych, oraz zasady będące podstawą nauki na przestrzeni całych intelektualnych dziejów ludzkości?”.

Ks. Tomasz Duma

Katedra Metafizyki

w Instytucie Filozofii Teoretycznej KUL